

INTERDISCIPLINAIRE COMMISSIE LERARENOPLEIDINGEN ICL

Aan

Minister dr. M. Bussemaker van OCW
Minister H. Kamp van Economische zaken, Landbouw en Innovatie
Staatssecretaris Drs. S. Dekker van OCW

cc.

Mw. E. de Kler, griffier van de kamer commissie voor OCW
Mr. J. van der Vlist, Secretaris-Generaal Primair en Voortgezet Onderwijs (OCW)

Plaats/Datum

Amsterdam, 26 november 2012

Onderwerp

Concept regeling wetsvoorstel havo vwo

Geachte Minister Bussemaker, Minister Kamp en staatssecretaris Dekker,

Met deze brief willen wij u dringend verzoeken het wetsvoorstel omtrent de bovenbouw van havo vwo inzake twee punten te wijzigen, gericht op:

- **Behoud van ckv (culturele en kunstzinnige vorming) als vak voor alle leerlingen in de bovenbouw van havo en vwo.**
- **Behoud van een reële keuzemogelijkheid voor het kunstvak op havo in het profiel Cultuur en Maatschappij.**

We reiken u hierbij argumenten aan ter onderbouwing van deze twee wijzigingen:

1. Behoud van het vak ckv is de beste garantie voor kunst- en cultuuronderwijs voor alle leerlingen.
2. Behoud van het vak ckv en een reële keuze voor een kunstvak op havo bieden de beste garantie voor kwaliteit en talentontwikkeling in kunst- en cultuuronderwijs.
3. Behoud van (universitair) opgeleide, gekwalificeerde eerstegraads vakdocenten in ckv en de kunstvakken in het kader van de waarborging van de kwaliteit: dat is noodzakelijk voor het leren van complexe, hogere denkvaardigheden zoals creatief denken en het ontwikkelen van cultuurhistorisch besef door leerlingen.
4. Behoud van het vak ckv is belangrijk omdat dit gewenst is door veel scholen (zoals de cultuurprofiel scholen), ouders, leerlingen en vervolgoopleidingen in de kunsten waaronder de universitaire opleidingen in de kunsten maar ook door het Ministerie van

OCW zelf¹. In de bijlage bij deze brief geven wij een onderbouwing van deze vijf argumenten.

Onderwijs dient een brede vorming en dit is een belangrijke taak in het curriculum. De Minister van onderwijs, cultuur en wetenschappen dient volgens ons daarom onderwijs in culturele - en kunstzinnige vorming te garanderen en de kwaliteit van dat onderwijs voor alle leerlingen te waarborgen.

Bovengenoemde wijzigingen zijn eveneens cruciaal voor succesvol beleid gericht op talentontwikkeling; voor behoud van doorstroommogelijkheden naar de universitaire opleidingen in kunst- en cultuur en voor behoud van universitair opgeleide gekwalificeerde eerstegraads docenten voor het onderwijs in ckv en in de kunsttheorie en dat is noodzakelijk het kader van de door u gewenste waarborging van de kwaliteit in kunst- en cultuureducatie².

Ondergetekenden achten het daarom van het grootste belang dat u bovengenoemde twee wijzigingen in het uiteindelijke wetsvoorstel doorvoert.

Hoogachtend,

Prof. dr. J. Beishuizen
ICL/VSNU

Universitaire Lerarenopleidingen: vakdidactici kunst en cultuur

Drs. E. Bos (vakdidactica ICLON – Leiden)

Drs. H. Havekes (vakdidacticus ILS-RU – Nijmegen)

M-T. van de Kamp, MA, MSc. (vakdidactica ILO-UvA – Amsterdam)

A.M. van der Vlies, MA (vakdidactica ILO-UvA - Amsterdam)

---

¹ *Het Ministerie van OCW zelf geeft aan: "Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) werkt aan een slim, vaardig en creatief Nederland. OCW wil dat iedereen goed onderwijs volgt en zich voorbereidt op zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Verder wil het ministerie dat iedereen cultuur kan beleven en dat leraren, kunstenaars en wetenschappers hun werk kunnen doen." Bron: <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw>.*

² *In een brief dd. 10 juli 2012, kenmerk: VSNU 12/143U, wezen wij staatssecretaris Zijlstra al op twee andere knelpunten die voor dezelfde van groep academisch opgeleide, eerstegraads docenten kunsttheorie dreigen te ontstaan naar aanleiding van het advies van de verkenningcommissie Kunstvakken (SLO, juli 2012), waarin over de samenvoeging van twee bestaande examenprogramma's (tehatex/kunstgeschiedenis en kunst inclusief kunst algemeen) is geadviseerd. Door deze samenvoeging dreigt de rol van de kunsttheorie onaanvaardbaar verkleind te worden. Hierdoor verdwijnt de aansluiting tussen het VO en het universitaire kunstonderwijs, en kunnen voor havo en vwo de eindtermen (waaronder cultuurhistorisch besef) niet meer gehaald worden. Het advies van de verkenningcommissie lijkt aan te sturen op een situatie waarin alleen hbo-opgeleide docenten in het onderwijs in de kunstvakken werkzaam zullen zijn. Terwijl het ministerie zegt er naar te streven de kwaliteit van het voortgezet onderwijs te verhogen door juist meer academici voor de klas te krijgen, in de vorm van eerstegraads, universitair opgeleide docenten.*

Bijlage 1.

Onderbouwing van de argumenten:

1: Behoud van het vak ckv is de beste garantie voor kunst- en cultuuronderwijs voor alle leerlingen. Een vak ckv met duidelijke doelstellingen en een vaste plaats in het curriculum vormt de beste garantie voor kunst- en cultuuronderwijs op alle scholen. De minister zou daarom culturele en kunstzinnige vorming als vak in het curriculum, moeten garanderen voor alle leerlingen in de bovenbouw van havo en vwo. Behoud van ckv als vak is belangrijk om daarmee te voorkomen dat cultuuronderwijs dezelfde marginale plek in het curriculum krijgt zoals de onderwijsraad (2012) dat in het PO vaststelde.

2: Behoud van het vak ckv en een reële keuze voor een kunstvak op havo bieden de beste garantie voor kwaliteit en talentontwikkeling in onderwijs. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat a) het doceren, b) de kwaliteit van de docent en c) het curriculum tot de meest bepalende factoren voor de kwaliteit van het onderwijs gerekend mogen worden (Van de Grift, 2010; Hattie, 2009, 2012). Bevlogen docenten zijn van belang voor het leren van leerlingen (Roorda, 2012). Zonder het vak ckv is er geen vaste plaats meer voor culturele en kunstzinnige vorming in het curriculum en is er geen formatie meer beschikbaar voor (universitair) opgeleide, gekwalificeerde en veelal bevlogen eerstegraads docenten ckv. Zonder voldoende keuzemogelijkheden voor een kunstvak op havo zijn er minder mogelijkheden voor leerlingen om hun talent te ontwikkelen en komt er eveneens minder formatie beschikbaar voor (universitair) opgeleide, gekwalificeerde en veelal bevlogen eerstegraads docenten in de kunstvakken. Dat is tegenstrijdig aan de doelstelling van de minister gericht op kwaliteitsverbetering en excelleren in het onderwijs. Dus moet het vak ckv in het curriculum van de bovenbouw van havo en vwo behouden blijven en moet er een reële mogelijkheid blijven om een kunstvak te kiezen op havo, om daarmee de kwaliteit van het onderwijs te kunnen garanderen op alle scholen.

3: Behoud van (universitair) opgeleide, gekwalificeerde eerstegraads vakdocenten in ckv en kunstpraktijk en kunsttheorie in het kader van de waarborging van de kwaliteit: dat is noodzakelijk voor het leren van complexe, hogere denkvaardigheden zoals creatief denken en het ontwikkelen van cultuurhistorisch besef, door leerlingen. Afschaffen van het vak ckv en de vergaande beperking van de keuzemogelijkheden voor het kunstvak op havo, betekenen een verlies van duizenden banen in de kunst - en cultuureducatie, zowel binnen het onderwijs als bij culturele instellingen. Wanneer er geen ckv vak meer is en wanneer leerlingen nauwelijks nog een kunstvak kunnen kiezen, zijn er ook geen kunstvakdocenten meer. Dat is onwenselijk voor het leren van belangrijke en complexe, hogere orde denkvaardigheden door leerlingen, zoals creatief denken (Anderson, Krathwohl, & Airasian, 2001) - van belang in relatie tot de brede vorming van leerlingen en de kennis- en innovatie economie. De organisatie partnership 21 onderzocht de vereiste vaardigheden voor de 21ste eeuw en concludeerde dat kunst tot de kerndomeinen behoort en creativiteit tot de belangrijkste toepassingsvaardigheden (Partnership for 21st century skills, 2006). Uit het onderzoek van Efland (2004), Hetland en Winner (2007) en Winner en Lancrin (2012) is gebleken dat leerlingen belangrijke kunstzinnige en culturele maar ook academische vermogens voor de toekomst door kunstonderwijs leren ontwikkelen. Recent onderzoek

aan de UvA toonde aan dat leerlingen bij de kunstvakken en bij het vak ckv hun creatieve vermogens kunnen leren verbeteren (Groenendijk, 2012; Van de Kamp et al., 2012). De ontwikkeling van creatieve en kunstzinnige vermogens is eveneens van belang voor een goede doorstroom naar een breed scala aan vervolgopleidingen in kunst en design, en dat sluit weer aan op de doelstellingen van het topsectorenbeleid met betrekking tot de creatieve industrie (Winner & Lancrin, 2012). Onderzoek naar de rol van kunsteducatie voor het leren waarderen van kunst laat zien dat kunsteducatie niet alleen leidt tot meer kennis van kunst en cultuur maar ook tot positievere en sterkere ervaringen van kunst (Leder et al., 2012). Zowel kennis als een positieve waardering voor kunst zijn nodig voor behoud van belangrijk cultureel erfgoed (Immordino-Yang, & Damasio, 2007).

4: Behoud van het vak ckv is belangrijk omdat dit gewenst is door veel scholen (zoals de cultuurprofiel scholen), ouders, leerlingen en alle vervolgopleidingen in de kunsten, waaronder ook de universitaire opleidingen in de kunsten. De redenering van de minister om ckv als vak af te schaffen is niet consistent: In de kamerbrief van maart 2012 geeft de minister aan, na onderzoek door diverse onafhankelijke commissies, dat het ministerie wel moet voorschrijven WAT er in het onderwijs gedaan moet worden, maar niet HOE dat gedaan moet worden. Het afschaffen van het vak (= het WAT) ligt dan niet voor de hand. Wel het ruimte bieden aan scholen voor het HOE (= bijvoorbeeld het aantal te ondernemen culturele activiteiten).

Wij hopen de minister hiermee goede argumenten te hebben aangereikt om dit wetsvoorstel te wijzigen gericht op behoud van het vak ckv voor alle leerlingen in de bovenbouw van havo en vwo; en behoud van een reële keuzemogelijkheid voor het kunstvak op havo in het profiel Cultuur en Maatschappij. "*Cultuureducatie hoort thuis in het hart van het onderwijs: daar wordt een fundament gelegd voor de culturele ontwikkeling van kinderen.*" (Onderwijsraad & Raad voor Cultuur, 2012). "*Kunst is zo oud als de mensheid zelf, het is onderdeel van iedere cultuur en het is een belangrijk domein binnen de menselijke ervaring, net als wetenschap, technologie, wiskunde en de geesteswetenschappen. Om die reden verdient kunst een belangrijke plek in het Onderwijs.*" (Winner & Vincent-Lancrin, 2012.)

Geraadpleegde literatuur:

- **Anderson, Krathwohl, & Airasian.** (2001). Zij classificeerden denkvaardigheden van eenvoudig naar complex. Creatief denken wordt door hen als de meest complexe vorm van de hogere orde denkvaardigheden beschouwd.
- Anderson, L. W., Krathwohl, D. R., & Airasian, P. W. (2001). *A taxonomy for learning, teaching and assessing: a revision of Bloom's taxonomy of educational objectives.* NY, Addison Wesley Longman, Inc.
- **Andrew, J. P., Manget, J., Michael, D. C., Taylor, A., & Zabit, H.** (2010). *Innovation 2010: A return to prominence and the emergence of a new world order.* Boston, MA: The Boston Consulting Group.
- **Barsch, J., Capozzi, M. M., & Davidson, J.** (2008). Leadership and innovation. *The McKinsey Quarterly*, 1, 37-47. Deze recente studies van McKinsey and BCG laten zien dat Managers en CEOs aangeven creativiteit en innovatie als strategische kernprioriteiten te zien voor organisaties.
- **Crone, E.** (2008). "*Dus, de vorming van de motorische cortex is op jonge leeftijd extra 'plastisch', of flexibel, en het is daarom een uitgelezen periode om deze extra goed vorm te geven.[...]Adolescenten zijn daarom ook een dankbare doelgroep voor festivals, talentenevenementen en kunst- en cultuurprojecten. Gelukkig maar, want de adolescentie is een unieke periode voor stimulatie van muzikaal en kunstzinnig talent.*" - Crone, E. *Het puberende brein.* p.164.
- **Conference Board, Inc., the Partnership for 21st Century Skills.** (2006). *Are they really ready to work?.* De organisatie partnership 21, onderzocht de vereiste vaardigheden voor de 21ste eeuw, beschouwt kunst als een van de

kerndomeinen en =creativiteit/innovatie als een van de belangrijke toepassingsvaardigheden voor de 21ste eeuw. "Creativity/Innovation is projected to "increase in importance" for future workforce entrants, according to more than 70 percent (73.6 percent) of employer respondents. Currently, however, more than half of employer respondents (54.2 percent) report new workforce entrants with a high school diploma to be "deficient" in this skill set, and relatively few consider two-year and four-year college-educated entrants to be "excellent" (4.1 percent and 21.5 percent, respectively)."

- **Dieleman, C.** (2010). *Het nieuwe theaterleren. Een veldonderzoek naar de rol van theater binnen Culturele en Kunstzinnige Vorming op havo en vwo*. Hierin wordt enerzijds de rol van theater binnen CKV en KCV op havo en vwo onder de loep genomen aan de hand van open interviews met docenten, leerlingen en educatiemedewerkers van theaters en gezelschappen; anderzijds is het een meer theoretische verkenning naar wat Dieleman het *keuzeprobleem* heeft genoemd. Het betreft de vraag wie de keuze voor de culturele activiteiten in het kader van CKV maakt (de docent, de leerling of allebei een beetje), en welke kwaliteitscriteria en onderwijskundige argumenten daaraan ten grondslag liggen, c.q. zouden moeten liggen. In een vervolg op dit proefschrift geeft Dieleman (Onderzoeksconferentie cultuureducatie, Cultuurnetwerk Nederland, 2010) aan: "Hoewel de omstandigheden waaronder CKV wordt gegeven verre van ideaal zijn, mag het vak gerust een succes worden genoemd. Veel culturele instellingen hebben in het afgelopen decennium cultuureducatie een meer prominente plaats in hun beleid gegeven en de jongeren en het onderwijs als doelgroep in de armen gesloten."
- **Efland, A.D.** (2004). "Imagination is the act or power of forming mental images of what is not actually present to the senses, or what has not actually been experienced" Art education as imaginative cognition. In Eisner, E.W. (ed.) *Handbook of Research and Policy in Art Education*. (pp.751-774). London, Routledge.
- **Groenendijk, T.** (2012). onderzocht het effect van observerend leren op de creativiteit van leerlingen in het voortgezet kunstonderwijs. Observerend leren is leren door te kijken naar iemand anders die een (creatieve) taak uitvoert. Uit haar onderzoek blijkt dat observatie een positief effect heeft op beide gebieden bij het beeldende kunstproces: leerlingen maakten creatiever producten, en hun processen waren creatiever. Daarnaast had observatie effect op het creatieve schrijfproces van de leerlingen bij het schrijven van een gedicht.
- Groenendijk, T. (2012). *Observe and explore: empirical studies about learning in creative writing and the visual arts*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam.
- **Hattie, J.** (2009) toonde op basis van meer dan 800 meta-analyses aan dat de docent een van de meest bepalende factoren is in het onderwijsleerproces. Tot de belangrijkste factoren in de top 30 van de grootste gemeten effecten op het leren van de leerling behoren: het doceren, het curriculum en de docent.
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning. A Synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Hattie, J. (2012). *Visible Learning for Teachers. Maximizing impact on learning*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- **Hetland, L., & Winner, E.** (2007). toonden aan dat belangrijke kunstzinnige, culturele maar ook academische vaardigheden voor de toekomst via kunsteducatie geleerd worden, zoals kennis opdoen over materialen en technieken; kennis opdoen over de kunstwereld; observeren, visualiseren/ het voorstellingsvermogen ontwikkelen; betrokkenheid en doorzettingsvermogen ontwikkelen; vermogen tot expressie; vernieuwen door exploreren en innoveren (creatief en divergent denken); en reflectievermogen en zelfevaluerende vermogens ontwikkelen. - Hetland, L., Winner, E., Veenema, S., & Sheridan, K. M. (2007). *Studio thinking. The real benefits of visual arts education*. New York: Teachers College Press.
- **Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A.** (2007). Zij toonden het belang van emoties voor het leren (onthouden, besluitvorming en creativiteit) aan, en de belangrijke rol van cultuur bij het leren over emoties. "*Embodied cognition is the interconnectedness of body and mind in learning; abstract concepts and reason are dependent on bodily, emotional and sensory encounters.*"
- Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A. (2007). We feel, therefore we learn: the relevance of affective and social neuroscience to education. *Mind, Brain, and Education*, 1. 3-10.
- **Leder, H., Gerger, G., Dressler, S. G., & Schabmann, A.** (2012). Zij deden onderzoek naar het beoordelen van kunst en de complexe wisselwerking tussen stimuli, personen en contexten. Zij concludeerden dat kunsteducatie geen luxe is en dat het niet alleen van belang is voor de algemene vorming maar dat expertise ontwikkelen in kunst eveneens tot positievere en sterkere ervaringen van kunst leidt.

- Leder, H., Gerger, G., Dressler, S. G., & Schabmann, A. (2012). How art is appreciated. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 6, 2 - 10.
- **Roorda, D.** (2012). toonde aan dat bevoegenheid van docenten van groot belang is voor het leren van leerlingen in het voortgezet onderwijs.
- Roorda, D. L. (2012, September 4). *Teacher-child relationships and interaction processes: effects on students' learning behaviors and reciprocal influences between teacher and child*. Universiteit van Amsterdam.
- **Van de Grift, W. J. C. M.** (2010). Docenten blijken ongeveer 20% van de verschillen in de prestaties van de leerlingen te kunnen beïnvloeden. Uit meer dan veertig jaar onderzoek naar effectiviteit van leraren en hun scholen blijkt dat diverse interventies van leraren effect sorteren als het gaat om de prestaties van de leerlingen. Dit onderzoek van Van de Grift (2010) toonde aan dat 20% van de leerresultaten door de docent bepaald worden.
- Van de Grift, W.J.C.M. (2010). *Ontwikkeling in de beroepsvaardigheden van leraren*. Rede uitgesproken bij de officiële aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de onderwijskunde bij de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen op dinsdag 23 maart 2010.
- **Van de Kamp, M. T. A., Admiraal, W. F., Rijlaarsdam, G. C. W., & Van Drie, J. P.** (2012). Deden onderzoek naar de kennis en vaardigheden van leerlingen in het voortgezet onderwijs in divergent denken, een belangrijke indicator voor creativiteit. Slechts 26 procent van de leerlingen bleek kennis over divergent denken te hebben en deze kennis toe te kunnen passen. In een tweede onderzoek onder kvv-leerlingen, stelden zij een positief effect vast van een metacognitieve instructie, voor twee van de drie indicatoren (fluency en flexibility) van divergent denken. Divergent denken kunnen leerlingen dus leren, dat is van belang voor de creativiteitsontwikkeling van leerlingen.
- Van de Kamp, M. T. A., Admiraal, W. F., Rijlaarsdam, G. C. W., & Van Drie, J. P. (2012). *Effects of a meta-cognitive instruction on divergent thinking in the visual arts*. ILO-UvA, Amsterdam, ICLON, Leiden.
- **Winner, E., & Vincent-Lancrin, S.** (2012). De waarde van kunsteducatie: beweringen en bewijzen. Zij geven aan dat de belangrijkste bestaansreden voor kunsteducatie het verwerven van kunstzinnige vaardigheden is, waarmee zij de technische vaardigheden maar ook creativiteit, denkvermogen en gedrags- en sociale vaardigheden bedoelen die bij deze vakken worden aangeleerd. "*Kunsteducatie is belangrijk, omdat mensen die een kunstvakopleiding hebben gedaan een belangrijke rol spelen in het innovatieproces in de OESO-landen: kunst dient zonder twijfel een van de dimensies te vormen van de innovatiestrategie van een land. Maar uiteindelijk is kunst ook een wezenlijk onderdeel van het menselijk erfgoed en van datgene wat ons tot mens maakt. Daarom is het moeilijk voor te stellen dat onderwijs voor een betere toekomst mogelijk zou zijn zonder kunsteducatie.*" In T.IJdens, M. van Hoorn, A. van den Broek, C. van Rensen (red.). *Jaarboek Actieve Cultuurparticipatie 2012*. Doelen, middelen, effecten. Fonds voor Cultuurparticipatie.